

DE PAALWORM

Naar aanleiding van de voordracht op 27 december '79 door de heer Ferdinand Gevaert over "De zaagmolens van Sas Slijkens" wou ik graag even terugkomen op het verschijnsel "paalworm". Spreker had het op deze avond verscheidene malen over de "houtworm" of "zeeworm", dit voerval met de schade die dit dier kan aanrichten aan maritieme installaties. Na de voordracht vroeg ook de heer Dreesen nadere inlichtingen over dit verschijnsel. Op dat ogenblik wilde ik niet nader ingaan op dit punt, omdat het ons te ver van het oorspronkelijk onderwerp ging afleiden. Vandaar enkele verduidelijkingen in deze nota's.

De "houtworm" of "zeeworm", meer algemeen "paalworm" genoemd, heeft geenszins uitstaan met wormen. Dit dier behoort tot het Phylum Mollusca (week- of schelpdieren). Daar de "schelp" in verhouding tot de totale lichaamslengte erg minuscule is, zodat het overgrote deel van het lichaam naakt is en een wormachtig uiterlijk heeft, is de naam "paalworm" niet verwonderlijk.

Het dier boort zich door roterende bewegingen in hout, waarbij de afgeraspte houtdeeltjes als voedsel verbruikt worden. Normaal wordt het verloop van de houtvezels gevolgd, maar afwijkingen hierop komen ook voor. Daar het dier zich inboort in houten schepen (Engels : shipworm), drijfhout, enz. is het niet te verwonderen dat enkele soorten paalwormen een bijna kosmopolitische verspreiding kennen. In onze wateren komen een vijftal soorten voor, waarvan *Teredo navalis* Linné, 1758 de meest algemene is. Tropische soorten zijn occasioneel in drijfhout aangetroffen.

In de periode van de houten scheepvaart voerde de paalworm regelmatig een waar schrikbewind. Daar het dier een verlaging van de saliniteit tolereert, zijn zelfs de installaties in riviermondingen niet veilig.

In veel vulgariserende literatuur worden "recordprestaties" van de paalworm naar voren gebracht :

- Spectrum Dierenencyclopedie, 1972, Band 5, p. 1550 :
de paalworm zou één der mede verantwoordelijken zijn voor de ondergang van de Spaanse Armada.
- Roderick Cameron, 1972, p. 79 :
de paalworm verwoest de tempel van de Griekse god Serapis ten noorden van Napels.
- idem :
de werf van Benicia in Californië stort in tengevolge van de paalworm (1920 + foto).
- Mary Saul, 1974, p. 142 :
Het vlaggeschip van Francis Drake, de "Golden Hind", zinkt te Woolwich door de paalworm.
- idem, p. 161 :
de ingenieur Sir Mark Isambard Brunel voltooit in 1843 een tunnel onder de Thames tussen Wapping en Rotherhite, nadat hij de levenswijze van de paalworm bestudeerde en zo een nieuw systeem had kunnen creëren.

Dat hier enige sensatie bij te pas komt, valt niet te betwijfelen, maar dit neemt niet weg dat de paalworm van tijd tot tijd een werkelijk ernstige plaag werd. Allerlei middelen werden dan ook aangewend om het dier te bestrijden : impregneren van hout met creosoot-olie, verven, bekleden met een mantel van koperplaten of gegalvaniseerd ijzer, beslaan met kopspijkers, enz. Bij dit laatste vormt het zeewater met het ijzer een roestlaag die het binnendringen van de paalworm belet. Ook werden buitenlandse houtsoorten geïmporteerd, o.a.

Demerara-greenhart en Marbarklak. Deze worden slechts oppervlakkig aangeboord. Dit is niet te wijten aan de hardheid van het hout, maar wel omdat deze houtsoorten chemische substanties bevatten die door de paalworm gemeden worden.

In de "Fauna van Nederland, Aflevering XII, Mollusca (I), C. Lamellibranchia", 1943, p. 410-411, vermeldt Tera Van Benthem Jutting enkele historische bronnen waarin gegevens over de paalworm voorkomen :

- P.C. Hooft (Nederlandse Historiën, 1580), meldde beschadigingen aan de dijken in Zeeland.
- In het Journal des Sçavans (1665, p. 273-275) komt een brief uit Amsterdam voor waarin over de schade door de paalworm toegebracht wordt geklaagd.
- andere bronnen vermelden ware paalwormepidemieën, o.a. in 1660, 1730, 1759, ong. 1770-1771, 1824-1827, 1858-1860.

Van Benthem Jutting schrijft ook dat in de gemeente Sint-Joosland in vroegere jaren de houtzaagmolen veel last ondervonden van de paalworm in hun vlothavens (p. 413) ; in de sluisdeuren te Kornwerderzand werden in 1934 veel paalwormgangen waargenomen (id.), enz.

Dit bewijst dat de paalworm in onze wateren een algemeen verschijnsel was. Dat hij heden ten dage van minder betekenis is, komt uit het feit dat het dier minder gelegenheid heeft om zich te vestigen : houten schepen vervangen door metalen, houten zeeweringen vervangen door stenen, enz. Waarschijnlijk is het scheppen van goede vestigingsplaatsen doorslaggevend voor het ontwikkelen van paalwormen.

Over het voorkomen van de paalworm in het Oostendse, vinden we een vermelding in Leloup & Miller, 1940, La Flore et la Faune du Bassin de Chasse d'Ostende (1937-1938) : "ce mollusque se trouve en abondance dans le bassin, où il perfore tous les ouvrages en bois, les pieux, les madriers, les cadres à huîtres. Le bois non traité par le goudron devient spongieux après six mois de séjour dans l'eau."

René VANWALLGHEM

VRAAG

In de laatste "Plate" van 1979 staat een prachtige samenvatting over Oostendes geschiedenis. Kan dit niet verspreid worden over de lagere scholen ? Veel leerkrachten zullen ver moeten zoeken om zoiets te vinden !!! Op het laatst van zijn artikel maakt Dhr. Debrock terecht de opmerking over Oostendse liederen : "Wie zingt dat nog ? En hoe lang zal men het nog zingen ?" Mijn ondervinding heeft geleerd dat veel kinderen moeite hebben om in het VLAAMS te zingen (met het Engels helemaal geen probleem hoor !). Het is mij al dikwijls opgevallen dat er teksten van Vlaamse liederen verschijnen, maar zeer, zeer zelden of nooit met de MUZIEK (muzieknoten dus) erbij. Hoe kunnen jongere mensen ze dan leren ? Oudere familieleden vergeten de muziek of herinneren het zich maar vaag of willen het niet zingen : "Das van joen tied nie me snotneuze !". Zo komen die liedjes langzaam maar zeker in de vergeethoek.

R. STANDAERT

HET HEEMKUNDIG MUSEUM

Het Heemkundig Museum is open iedere zaterdagochtend van 10 tot 12 u. Leden van "De Plate" hebben gratis toegang op vertoon van hun lidkaart.